

Medzinárodný workshop
Strategické zámery manažmentu veternej kalamity v chránených územiach
Štrbské Pleso, Slovenská Republika, 4. – 6. Máj 2009

Ing. Pavel Toma
riaditeľ odboru lesného hospodárstva
Ministerstvo pôdohospodárstva Slovenskej republiky

Vážené dámy, vážení páni,

v apríli 2005, teda v období, kedy sa riešili strategické prístupy k spôsobu odstraňovania následkov vetrovej smršte z novembra 2004, sa komunita odborníkov a zástupcov strán zainteresovaných na využívaní lesnej krajiny v oblasti Vysokých Tatier stretla na medzinárodnom stretnutí vo Zvolene s cieľom hľadania strategických zámerov manažmentu lesných porastov poškodených pôsobením vetrovej smršte. Táto konferencia bola organizovaná v gescii vlády Slovenskej republiky, EHK OSN a FAO, teda na úrovni, ktorá jednoznačne potvrdila dôležitosť riešenej problematiky ako aj vážnosť rozsahu škôd spôsobených na lesných porastoch.

Konferencia sa stretla s rôznorodosťou záujmov a názorov v niektorých oblastiach, ktoré boli prednesené zainteresovanými stranami a ktoré boli viac menej špecifikované práve k územiu TANAP. Rešpektujúc jednotlivé názory a berúc do úvahy skutočnosť, že Slovenská republika je viazaná paneurópskymi dohodami o trvalo udržateľnom obhospodarovaní lesov a záväzkami členského štátu Európskej únie v oblasti ochrany prírody (sieť chránených území NATURA 2000) konferencia odporučila, „aby rozhodnutia o ekonomicky efektívnom rozvoji, vypracované kompetentnými orgánmi, boli prioritne založené na ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva, rešpektujúc zákony a vlastnícke práva a využívajúc účastnícky prístup pri dosahovaní konsenzu“.

Už v období, kedy prebiehala táto diskusia, boli vypracúvané základné rozvojové dokumenty, ktoré vytvárali predpoklady pre odstránenie následkov vetrovej smršte a ktoré zároveň definovali rámcové postupy pri obnove poškodených lesných porastov s cieľom urýchleného odstránenia škôd spôsobených vetrovou smršťou a následnej obnovy lesa zameranej na pestovanie lesných porastov schopných plniť všetky požadované funkcie lesa na území najstaršieho národného parku na Slovensku. Je jednoznačné, že či už „projekt na spracovanie následkov veternej kalamity“, tak aj „projekt ochrany lesa“, „projekt protipožiarnej ochrany lesa“ a „projekt revitalizácie lesných ekosystémov na území Vysokých Tatier“ vychádzali z týchto odporúčaní a rešpektovali ich. Ak však dnes, teda po štyroch rokoch môžeme hodnotiť všetko, čo sa na území Vysokých Tatier, na ktorom boli poškodené lesné porasty v dôsledku vetrovej smršte v novembri 2004, udialo, musíme brať do úvahy predovšetkým stav lesných ekosystémov, stav chránených území a všetky okolnosti, ktoré s problematikou odstraňovania kalamity súvisia. Ak hodnotíme tento stav z pohľadu lesníckeho, na jednej strane môžeme jednoznačne konštatovať, že za enormne krátku dobu sa podarilo odstrániť dôsledky vetrovej kalamity, za čo patrí poďakovanie všetkým tým, ktorí prispeli akoukoľvek mierou v prospech práce koordinovanej a zabezpečovanej ako v pôsobnosti ŠL TANAP na lesných pozemkoch vo vlastníctve štátu, tak aj subjektmi vlastníkov neštátnych lesov. Odstraňovanie následkov pôsobenia vetrovej kalamity však jednoznačne potvrdilo opodstatnenosť požiadavky vznesenej vo vyhlásení z apríla 2005, ktoré volalo po komplexnom zhodnotení všetkých spoločenských požiadaviek (lesníctvo, biodiverzita, vodné hospodárstvo, ochrana prírody a krajiny, ekoturistika a vidiecky rozvoj. Ak sa pýtame v čom sa potvrdila opodstatnenosť tejto požiadavky, odpoveď na túto otázku dáva stav lesov na území TANAP bez rozdielu vlastníctva a stav ochrany prírody, kedy jednoznačne možno konštatovať, že dochádza k vážnemu poškodeniu predmetu ochrany najvzácnejších chránených území TANAP. Je potrebné poznamenať, že príčinou jednoznačne nie je spracovanie kalamitného dreva, ale uprednostňovanie pasívnej ochrany prírody.

Ako som uviedol, spracovanie vetrovej kalamity bolo zvládnuté za relatívne veľmi krátke obdobie. V pôsobnosti ŠL TANAP bola kalamity, s výnimkou plôch, na ktorých sa spracovanie neumožnilo, resp. ktoré boli vytypované s cieľom dlhodobého monitoringu vývoja, spracovaná do konca mája roku 2006. Spolu za obdobie rokov 2004 – 2006 sa spracovalo 1 868 tis. m³ kalamitnej drevnej hmoty. Za podstatné a pre ďalší vývoj smrekových ekosystémov na území TANAP možno považovať skutočnosť, že z celkového množstva 2 032 465 m³ kalamitného dreva bolo ponechané na lesných pozemkoch viac ako

419 tis. m³ dreva na základe rozhodnutí orgánov štátnej správy ochrany prírody a krajiny. Ak k tomuto objemu prirátame objem kalamitného dreva, ktoré zostalo nespracované v chránených územiach predovšetkým s piatym stupňom ochrany prírody, na území TANAP, na ktorom boli lesy poškodené vetrovou smršťou tak zostalo 29 % z celkového rozsahu kalamity (viac ako 582 tis. m³). V pôsobnosti subjektov vlastníkov neštátnych lesov zostalo nespracovaných z toho istého dôvodu viac ako 19,5 tis m³ kalamitného dreva. Tieto údaje sú skrátanou informáciou o časovom rámci spracovania kalamity, ako aj o kalamitnom dreve, ktoré nebolo spracované z hore uvedených dôvodov. Pri tejto príležitosti treba pripomenúť, že v rámci projektu ochrany lesa, ktorý sa každoročne aktualizoval, sa dôraz kládol predovšetkým na možnosť vzniku následnej kalamity spôsobenej biotickými škodlivými činiteľmi. V prostredí s veľkým množstvom dreva atraktívneho pre podkôrny hmyz bola realizácia opatrení zabraňujúcich nežiaducemu vývoju podkôrníkov z hľadiska účinnosti opatrení veľmi obtiažna. Ak sa však vrátíme k vyhláseniu medzinárodného seminára vo Zvolene v roku 2005, možno konštatovať, že nebola na kalamitnom území v TANAP použitá letecká aplikácia chemických prostriedkov a zároveň chemické opatrenia neboli aplikované v najprísnejšom stupni ochrany prírody. Zo strany obhospodarovateľov lesov bolo toto vyhlásenie plne rešpektované, čím sa len potvrdzuje skutočnosť, že vlastníci a obhospodarovatelia lesa rešpektovali a rešpektujú danosti územia a sú si vedomí svojej zodpovednosti do budúcnosti.

Množstvo kalamitného dreva bolo jednoznačne štartujúcim momentom pre vznik následnej podkôrníkovej kalamity, ktorej rozsah dnes kulminuje a podľa všetkých vývojových tendencií bude dôvodom zániku smrekových ekosystémov v TANAP v tej podobe, v akej sme ich poznali. Ak teda hodnotíme výzvu konferencie v smere zohľadnenia všetkých spoločenských požiadaviek územia, nemožno konštatovať, že na všetkých úrovniach rozhodovania bola táto požiadavka zohľadnená. Určite nie predovšetkým na úrovni subjektov ochrany prírody a krajiny, kedy napr. požiadavky ponechávania kalamitného dreva v objeme 10 – 30 %, resp. zdĺhavé konanie vo veci vydania súhlasu alebo výnimky z ustanovení zákona o ochrane prírody a krajiny nevytvárali podmienky, ktoré by viedli k zachovaniu predmetu ochrany alebo zlepšeniu stavu ochrany predmetu ochrany (smrekové biotopy – čučoriedková smrečina). Súčasný stav jednotlivých chránených území jednoznačne potvrdzuje, že sme nedokázali zachovať stav ani na tých chránených územiach, ktoré neboli poškodené vetrovou smršťou. Neschopnosťou rozhodnúť o zavedení ochranných opatrení proti následnému pôsobeniu biotických škodlivých činiteľov výnimkou zo zakázaných činností, alebo zdĺhavým

rozhodovacím procesom nerešpektujúcim bionómiu vývoja škodlivého činiteľa sa nevytvorili podmienky pre zachovanie alebo zlepšenie stavu ochrany. Je veľmi smutné, ale o to opodstatnenejšie uvedomiť si dôležitosť a dosah konania, ktoré napr. vedie k takým dôsledkom, aké vidíme v prípade NPR Nefcerka. Prírodné hodnoty tohto jedinečného územia nebudú zachované pre budúce generácie.

Vyhlasenie medzinárodného seminára zahŕňalo aj problematiku právnej úpravy a systému náhrady škôd uplatňovaním zákona o ochrane prírody a krajiny a vytvorenie efektívneho a spravodlivého rámca pre všetkých vlastníkov lesa, ktorý zrovnoprávňuje všetky typy vlastníctva pri uplatňovaní kompenzačných opatrení pre nešťátnych vlastníkov lesov, výmeny alebo vykúpenia pozemkov. Problematika úzko súvisí aj s ďalšou výzvou prijať dlhodobú stratégiu využívania lesnej krajiny v TANAP. Výzva smerovala vypracovaniu dokumentu založeného na vedeckých poznatkoch a zohľadňujúceho predovšetkým lesníctvo, biologickú rozmanitosť, vodné hospodárstvo, ochranu prírody a krajiny a aktivity súvisiace s rozvojom vidieky a ekoturistikou a súvisejúceho so zonáciou národného parku a poskytnutím rozvojových stimulov priestorového alebo územného plánovania. Zodpovedné rezorty riešili otázku zonácie národného parku a možno konštatovať, že základné rámce zonácie boli rozpracované v značne pokročilom štádiu, ktoré sľubovalo prijatie zonácie TANAP. V súčasnej dobe však zonácia nie je prijatá vo forme všeobecne záväzného právneho predpisu.

Problémom, ktorý vyvstal a ktorý bol predmetom viacerých uznesení vlády SR, bola nová právna úprava ochrany prírody a krajiny. Zákon o ochrane prírody a krajiny č. 543/2002 Z.z. prešiel viacerými úpravami, avšak pre konečné riešenie aj spomínanej zonácie, nie však iba nej, bola požiadavka nového zákona opodstatnená.

Zákon č. 454/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 543/2002 Z. z o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov novelizoval zákon o ochrane prírody a krajiny a zjednodušil procesy pri umožňovaní vykonávania niektorých činností súvisiacich s obhospodarovaním lesov aj v prípadoch tzv. „kalamít“, alebo „mimoriadnych situácií“. Ide najmä o umožnenie výkonu činností, na ktoré podľa zákona o ochrane prírody a krajiny bolo potrebné žiadať príslušný orgán ochrany prírody a krajiny o vydanie výnimky, súhlasu a podobne, teda najmä v územiach s vyšším stupňom ochrany a v navrhovaných územiach NATURA 2000.

Vyššie uvedená novela zjednodušila procesy pri vydávaní súhlasov, výnimiek aj tým, že v zmysle zásady kumulácie konanie v prípadoch, ak bolo potrebné na vykonanie jednej

činnosti viac takýchto konaní, tieto vydá v jednom konaní funkčne najvyšší orgán ochrany prírody.

Zároveň v prípadoch, ak je predmetom žiadosti vykonanie opatrení na ochranu lesa, príslušný orgán je povinný vydať stanovisko (súhlas, výnimku) do termínu plánovanej činnosti, ak bola táto žiadosť podaná najmenej 30 dní pred plánovanou činnosťou. V prípade, ak orgán ochrany prírody v takomto termíne nerozhodne, predpokladá sa, že žiadosti vyhovel a obhospodarovateľ lesa môže činnosť, ktorá bola predmetom žiadosti vykonať.

MŽP SR, ako kompetentný orgán štátnej správy na úseku ochrany prírody a krajiny predložilo do legislatívneho procesu návrh nového zákona o ochrane prírody a krajiny v roku 2008, avšak po pripomienkovom konaní ne medzirezortnej úrovni tento návrh nebol predmetom pokračovania legislatívneho konania. V súčasnej dobe je návrh nového zákona zakomponovaný do Plánu legislatívnych úloh vlády SR na december 2009. Problematika zákona o ochrane prírody je veľmi aktuálna, môže výrazným spôsobom ovplyvniť spôsob ochrany prírodných hodnôt Slovenska a je rozhodujúcim pre naplnenie záväzkov Slovenskej republiky ako členského štátu EÚ ako aj ďalších integračných zoskupení zameraných na uplatňovanie princípov trvalo udržateľného rozvoja – OECD a OSN.

Jednou z výziev konferencie bolo sledovať trhové mechanizmy zohľadňujúce stabilitu cien guľatiny, ako aj dostupnosť kapacít pre riadenie opatrení pri odstraňovaní škôd (ťažba, ochrana lesa, výsadba atď.). I napriek obdobiu, kedy účastníci konferencie túto výzvu prijali, opatrenie nabralo na vážnosti obzvlášť v súvislosti s finančnou a ekonomickou krízou celosvetového charakteru. Vytváranie dostatočných prostriedkov na obnovu lesa, zavádzanie a uplatňovanie spôsobov pestovania lesa s cieľom dosiahnutia lesov prírode blízky je aktuálnym problémom súčasnosti, ktorým sa zaoberá vláda Slovenskej republiky s cieľom hľadania spôsobov, ako zabezpečiť realizáciu základných lesníckych činností súvisiacich so zabezpečením všetkých požadovaných funkcií, v prípade TANAP s prioritizáciou na funkcie lesa ekologické (pôdoochranná, vodohospodárska a klimatická) a funkcie spoločenské (prírodoochranná, vodoochranná, zdravotná, rekreačná, kultúrna).

Ak sa teda spätne pozrieme na výzvy konferencie z roku 2005 musíme konštatovať, že boli formulované s prezieravosťou a správnosťou. V mnohých činnostiach boli uplatnené tak, ako boli smerované, avšak vo viacerých prípadoch sa ich realizovať nepodarilo. Pritom nemožno hovoriť o požiadavke ich dogmatického plnenia, spôsoby a cesty naplňovania záverov konferencie boli do značnej miere otvorené. Jednoznačne deklarovali požiadavku dosiahnutia konsenzu v otázke obhospodarovania chránených území v sieti NATURA 2000. Ako MŽP

SR, tak príslušné ústredné orgány štátnej správy zodpovedajúce za pôdohospodárstvo, hospodárstvo, cestovný ruch a turistiku spolu s vlastníkmi pozemkov dospeli ku konsenzu v ochrane území NATURA 2000 v súlade so záväzkami SR, avšak obhospodarovaniu rešpektujúcemu tradičné formy hospodárenia, ktorými sa stav ochrany predmetu ochrany zachová alebo zlepši. Je paradoxom, že i napriek väčšinovej dohode nebol doposiaľ tento konsenzus premietnutý do právnej úpravy odpovedajúcich právnych predpisov predovšetkým v oblasti starostlivosti o životné prostredie.

Ako som už uviedol, problematika je predmetom rokovaní vlády Slovenskej republiky, ktorá osobitnú pozornosť venuje otázkam ochrany lesov najmä proti pôsobeniu biotických škodlivých činiteľov vrátane ochrany pred požiarimi a ochrany pred povodňami; hospodáreniu na lesných pozemkoch; ochrane prírody a krajiny; obnove a rozvoju území po ich poškodení škodlivými činiteľmi v lesoch. Rozhodujúce aktivity a odporúčania konferencie boli predmetom rokovaní vlády SR, ktorá uvedomujúc si nevyhnutnosť koordinácie súčinnosti jednotlivých ústredných orgánov štátnej správy pri riešení problematiky racionálneho využívania a ochrany smrečín a smrekových biotopov; aktivít orgánov verejnej správy súvisiacich s racionálnym využívaním a ochranou smrečín a smrekových biotopov; osvetovej činnosti v oblasti ochrany smrečín a smrekových biotopov a procesu informovania odbornej a laickej verejnosti o zámeroch a rozhodnutiach vlády SR v spomínanej oblasti; ako aj nevyhnutnosť zabezpečovania úloh pri stanovovaní a realizácii strategických cieľov a priorít a spolupráce s vlastníkmi neštátnych lesov, so správcami lesného majetku vo vlastníctve štátu a mimovládnyimi organizáciami zriadila inštitút splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre ochranu smrečín a smrekových biotopov.

Možno považovať za veľmi dôležité, že vláda SR, vychádzajúc zo stavu ochrany lesov, ochrany prírody a krajiny, ekonomických, sociálnych a environmentálnych aspektov trvalo udržateľného rozvoja regiónov, uvedomujúc si nevyhnutnosť plnenia záväzkov členskej krajiny EÚ s cieľom vytvorenia podmienok pre vyvážený rozvoj vidieka pri zachovaní tradičných foriem obhospodarovania rozhodla o zriadení inštitútu splnomocnenca vlády SR.

Vyhlasenie odborníkov a zástupcov všetkých strán zainteresovaných na využívaní lesnej krajiny v oblasti Vysokých Tatier a odborníkov na manažment veterných kalamít z európskych krajín bolo odporúčaním a výzvou všetkým zainteresovaným na Slovensku s cieľom minimalizácie negatívnych dopadov vetrovej kalamity vo Vysokých Tatrách

z novembra 2004. Aj na základe tohto krátkeho zhodnotenia uplatnenia výziev a odporúčaní je možné konštatovať skutočnosť, že nerešpektovanie základných princípov spolužitia človeka s prírodou je predpoveďou straty nenahraditeľných kultúrnych, hospodárskych a prírodných hodnôt. Ak na Slovensku hovoríme o pomerne významnom zastúpení lesov prírode blízkych musíme si uvedomiť, že ich zachovanie je výsledkom ich obhospodarovania po celé desaťročia a storočia. Ak je Slovensko krajinou so zachovalými prírodnými hodnotami, treba jednoznačne povedať, že je to výsledok tradičných foriem obhospodarovania a racionálneho využívania prírodných zdrojov a nie uplatňovania pasívnej ochrany prírody.